

ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ПРО ЖИТТЄВИЙ І ПРОФЕСІЙНИЙ УСПІХ

Валерій Орлов

Реферат

Трансформації базисних структур українського суспільства, динамізм оновлення суспільної свідомості і цивілізації загалом неминуче викликають зміни механізмів забезпечення життєдіяльності кожної особистості, особливо молоді. Моделі, за якими раніше діяла людина, не спрацьовують в умовах нового соціуму. Відтак у кожній особистості виникає потреба пристосуватися до нових форм поведінки, оновлення поглядів, спектра думок, цінностей та уявлень про особистісний і професійний успіх.

Соціально-економічні й культурні перетворення в суспільстві закономірно впливають на уявлення людини про її соціальний стан, місце і роль у суспільстві, цілі, завдання, що вона ставить перед собою, й успіхи, яких вже досягла або ще має досягти. Сукупність таких уявлень у певних соціальних групах, зокрема учнівської молоді, визначає поведінку, ставлення до навчання, професійної діяльності, суспільства. У сфері освіти актуальності набувають проблеми вивчення сутнісних характеристик підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри, формування їхніх уявлень про життєвий і професійний успіх, які тісно пов'язані між собою, виявлення їх змісту, суперечностей та формування тенденцій подальшого розвитку. З огляду на це у статті проаналізовано сучасні дослідження, присвячені темі професійного успіху, подається визначення цього феномена і опис його видів. Формування уявлень учнівської молоді про успіх розглядається як психолого-педагогічна проблема.

***Ключові слова:** вибір професії, формування уявлень про престиж, особистісний, життєвий та професійний успіх.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні й культурні перетворення в суспільстві закономірно позначаються на такому феномені, як уявлення людини про її соціальний стан, місце й роль у суспільстві, цілі і завдання, що вона ставить перед собою, та успіхи, яких досягла або має досягти у майбутньому. Сукупність таких уявлень певних соціальних груп, насамперед учнівської молоді, визначає її поведінку, ставлення до навчання, професійної діяльності, суспільства. З огляду на це актуальним стає вивчення сутнісних характеристик життєвого і професійного успіху, що тісно пов'язані між собою, виявлення їхнього змісту, суперечностей формування тенденцій уявлень про професійний успіх в учнів/студентів системи професійної освіти. Поняття «успіх» і «уявлення про успіх» безпосередньо пов'язані з ціннісними орієнтаціями особистості. Вони належать до тих чинників, що визначають систему ціннісних пріоритетів, служать основою визначення життєвої стратегії особистості. Отже, дослідження процесу формування

уявлень про професійний успіх як чинника професійного вибору допоможе не тільки виявити вплив уявлень про успіх на професійний вибір молодих людей, а й має очевидну прогностичну силу, оскільки виявлені тенденції проектуються на перспективу розвитку суспільства в цілому.

Мета статті полягає у висвітленні основних характеристик і суперечностей процесу формування в учнів ПТНЗ уявлень про професії та особистісний, життєвий і професійний успіх.

Виклад основного матеріалу. Поняття «професійний успіх» має ключове значення для будь-якої людини. Переважна більшість наукових досліджень цього феномена у 80–90-х рр. минулого століття була присвячена вивченню об'єктивного успіху [5], проте згодом цю тенденцію піддали гострій критиці [6]. Сучасні дослідники вважають недостатнім («дефіцитарним») вивчення лише одного виду професійного успіху [7].

Професійним успіхом вважається сукупність позитивних результатів, накопичених упродовж кар'єри, – як у психологічному плані, так і в плані об'єктивних професійних досягнень [2;9;10]. Початок його аналізу поклала робота Е. Хьюга [8], в якій було запропоновано поділ на об'єктивний і суб'єктивний види кар'єри. Такий поділ щодо професійного успіху використав і Дж. Ван Маанен [12]. Цей поділ актуальний і досі. Однак далеко не завжди розрізняються рівні цього найважливішого конструкта, представлені організованими в ієрархічну структуру факторами: ступінь досконалості особистісних професійних якостей, а відтак особистісний, професійний і життєвий успіх.

Складність вивчення професійного успіху зумовлена його суперечливим характером. Можна говорити про суперечності суб'єктивного та об'єктивного в успіхові. З одного боку, успіх суб'єктивний, бо співвідноситься з особистісними критеріями успішності/неуспішності, з індивідуалізацією особистості в соціальному середовищі. З іншого – успіх об'єктивний, оскільки зумовлений соціальними стереотипами успішності, прагненням не бути ізольованим від оточення, бути визнаним у соціальній групі, самоствердитися в ній.

Особистісний успіх виражається переважно у досягнутому людиною рівні особистісної зрілості, пов'язаної з відчуттям свого благополуччя.

Життєвий успіх вважається складним, багатовимірним явищем самоствердження особистості в конкретному середовищі в результаті впливу соціальної заданості і наявних від природи задатків до різних видів діяльності [1]. Життєвий успіх (вибір особистого життєвого шляху дає можливість певною мірою реалізувати себе) тісно пов'язаний з особистісним (виявом та ствердженням особистої позиції в різних ситуаціях) та професійним успіхом. При цьому життєвий успіх, з одного боку, є результатом життєдіяльності особистості, вибудованої в логіці послідовних досягнень, з іншого – відправним пунктом, метою, що спрямовує особистість у її професійному (отже, й кар'єрному) розвитку.

На відміну від особистісного і життєвого успіху, професійний успіх розглядаємо як ступінь задоволення потреб особистості у професійній

діяльності, своєрідний кінцевий результат або продукт діяльності, в якій визначальну роль відіграє співвідношення таких важливих аспектів, як почуттєвість, афективність, мотивація людини, її компетентність. Залежно від потреби суспільства у представниках тієї чи іншої професії це може сприяти досягненню професійного успіху, а може й гальмувати рух до нього. Досить часто співвідношення особистого і суспільного має конфліктний характер, особливо в юному віці. Тому в учня виникає потреба в допомозі, яку він шукає в найближчому оточенні, а знаходить часом у випадкових людей. Відтак особливого значення набуває якість психолого-педагогічного супроводу саморозвитку особистості майбутнього фахівця, що здійснюється у системі професійної освіти і залежить від міжособистісного взаєморозуміння та співвідношення уявлень учня і педагога про життєвий та професійний успіх.

Є суперечність між життєвими домаганнями і реальними можливостями для їх реалізації у певній галузі професійної освіти та подальшої професійної діяльності. Це зумовлено недоліками в організації професійної орієнтації учнів загальноосвітніх шкіл і недостатнім рівнем психолого-педагогічного супроводу професійної підготовки у ПТНЗ.

Уявлення про професійний успіх мотивує потребу у задоволенні від досягнення поставлених цілей, стимулює бажання насолодитися плодами своїх зусиль – матеріальними і моральними. Не випадково є багато пропозицій різноманітних тренінгів щодо планування й побудови своєї кар'єри про те, як стати успішним і багатим. Психологи часто жорстоко жартують, що великі досягнення притаманні тільки сильно травмованій людині, оскільки душевне здоров'я і здатність радіти життю, швидше, заважають нестямно рватися до заповітної мети.

Практичні психологи розробляють велику кількість тренінгів щодо формування успішної поведінки у школярів і дорослих, де саме поняття «успіх» може й не розкриватися. Тим часом успішність і зміст уявлень про успіх є найважливішим аспектом проблеми розвитку особистості в цілому. Особливу значущість це питання набуває в підлітковому і юнацькому віці, коли формуються психологічні механізми майбутнього життєвого й професійного самовизначення, особистісної ідентичності. Уявлення про успіх та успішність відображають цінності підлітка, його моральні й етичні орієнтири, цілі життєдіяльності та способи їх досягнення, багато в чому визначають формування життєвого сценарію.

Таким чином, проблема вивчення специфіки уявлень про успішність у підлітковому віці є досить актуальною. Попри суспільну значущість орієнтації особистості на успішні моделі поведінки та сензитивність підліткового і юнацького віку у становленні індивідуальності, виборі життєвих цінностей та стратегій вивчення змісту уявлень про успішність залишається для психологічної науки не до кінця розробленим. На наш погляд, така конкретизація понять справді важлива, бо, прагнучи розвивати успішність особистості, необхідно уточнити, як цей самий успіх розуміють учні – ті, на яких орієнтований розвиваючий і виховний вплив.

Характеристика досягнень має два принципово різних підходи.

Перша – «професійна кар'єра» – має і позитивну конотацію, пов'язану з популярними в наш час формулюваннями «побудова кар'єри», «кар'єрне зростання», і негативну, що асоціюється з лайливим «кар'єрист». Цей вираз вживають, підкреслюючи передусім зовнішній характер мотивації, що визначається прагненням довести (комусь), вразити (когось), виглядати (в чийхось очах). Чим більше людина ідентифікується із соціальною роллю, яку вона для себе визначила і прийняла як даність, тим більше її вчинки зумовлені очікуваннями інших і соціальними нормами.

Йдеться не про очікування схвалення поведінки і приємність для навколишніх. Йдеться про те, що людина робить не те, що хоче (вона зазвичай навіть не здогадується, чого саме вона хоче), а те, що прийнято (престижно, модно) хотіти. І коли престижним є отримання вищої освіти, диплома юриста, економіста тощо або стає прийнятним у певному оточенні накопичення грошей, здобуття популярності чи кар'єрного зростання, вона спрямовує свої зусилля в цьому напрямі. Фактично у неї немає вибору: якщо не спиратися на себе, залишається тільки орієнтуватися на інших. Тому на цьому шляху так важливі всі зовнішні атрибути, підтвердження статусу. Без них половина задоволення втрачається – якщо нічого пред'явити іншим, що ж тоді у мене є?! Тому так часто великі досягнення на цьому шляху супроводжуються відчуттям спустошеності, безглуздя і навіть краху. Спроби зовнішніми досягненнями заповнити внутрішню порожнечу приречені. На шляху до вершини людина може підтримувати себе надією, яка тим привабливіша, чим недосяжнішою є вершина. Досягнувши її, вже неможливо себе обманювати.

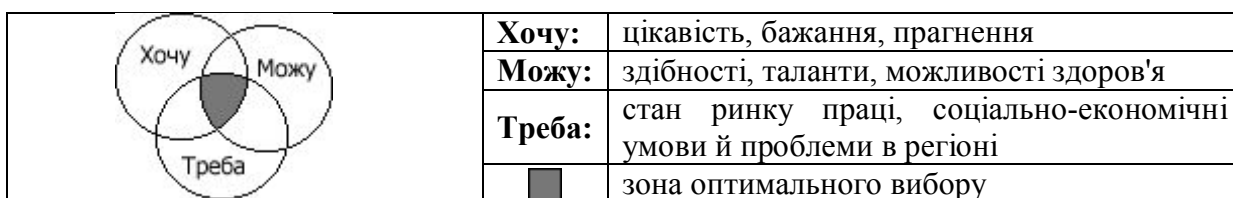
Другий підхід – «професійний успіх» – відрізняється від першого внутрішньою мотивацією. Причому це, як правило, навіть не прагнення до успіху. Успіх приходить як наслідок, побічний продукт. Діяльність визначається внутрішнім інтересом, творчим поривом, прагненням створити щось нове, бажанням самореалізуватися. Це може відбуватися у будь-якій сфері людської діяльності. Щось подібне до таланту, покликання, які людина відчуває і які її супроводжують.

Це прояв «самоті» – цілісності, внутрішнього регульовального центру особистості. Людина в цьому разі зосереджена на змістовій, а не на зовнішній стороні професії. Відтак шлях її переважно складний і звивистий. Самопізнання, усвідомлення свого покликання й призначення – це дії, що вимагають від людини значних зусиль, пошуку правильних рішень, подолання розчарувань і концентрації своїх інтелектуальних можливостей на проектуванні перспектив та способах реалізації життєвих планів. Останні не завжди ведуть до визнання у навколишньому середовищі і – вже тим більше – до матеріального благополуччя (досить згадати великих художників, які не продали за життя жодної своєї картини, або вчених, які отримали визнання лише після смерті). Такий вибір веде до повноцінності, наповненості життя, в тому числі в плані професійної діяльності. Людина в цьому разі проявляється цілісно в усіх сферах свого життя. Її цілі, способи їх досягнення, шляхи, які

вона вибирає, узгоджуються між собою, а неминучі в житті конфлікти – вирішуються, сприяючи подальшому зростанню й розвитку.

Сумніви, болісні питання, усвідомлена необхідність здійснювати вибір – неодмінні супутники людини, яка зважилася жити на власний розсуд. Оскільки, як уже зрозуміло, два ці підходи ґрунтуються на різних засадах і в певному сенсі протилежні один одному (хоча зовні можуть привести до однієї й тієї самої цілі), їх неможливо поєднувати. Кожен з них передбачає свою рушійну силу, вимагає свою ціну і приносить свою винагороду [2].

Людина, обираючи собі професію, має враховувати низку факторів – власні побажання, психологічну орієнтованість та можливості, але насамперед – потреби ринку праці. З цього приводу цілком слушно пропонується формула вибору професії, що в загальному вигляді показує, як знайти оптимальне рішення [3].



Щоб дійти до зваженого рішення, пропонується зробити кілька кроків.

1. Скласти список бажаних професій, які подобаються і здаються цікавими, за якими Ви хотіли б працювати.
2. Скласти перелік суспільних і своїх вимог до професії, що обираєте.
3. Визначити, наскільки перераховані вимоги значущі.
4. Оцінити свою відповідність вимогам кожної професії.
5. Підрахувати й проаналізувати, яка професія зі списку найбільше підходить за всіма пунктами.
6. Порадитися із друзями, батьками, вчителями, психологом, профконсультантом, щоб переконатись у правильності прийнятого рішення.
7. Визначити основні практичні кроки до успіху.

Наступний крок для випускника школи – визначити: у якому навчальному закладі він зможе одержати бажану професійну освіту, як розвивати в собі професійно важливі якості, як отримати практичний досвід роботи з даної спеціальності, а далі – як підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці.

Отримані в ході дослідження результати свідчать про необхідність уточнення уявлень молоді про життєву і професійну успішність для ефективної підготовки до вибору й реалізації професійної кар'єри та орієнтації особистості на успішну поведінку в одному семантичному просторі. При цьому важливо акцентувати увагу майбутніх робітників на формуванні конструктивних уявлень про професійну успішність.

Основний акцент у дослідженні процесів формування уявлення про успіх роблять на самоствердженні особистості в конкретному професійному середовищі. Природно, що найбільший для нас інтерес представляють учні ПТНЗ. Саме для учнів ПТНЗ характерне прагнення до самоствердження у світі професіоналів. Вони традиційно є і об'єктом численних психолого-педагогічних досліджень. Їхні уявлення про професійний і життєвий успіх у сучасній Україні формуються в умовах розвивального середовища й суперечливих систем цінностей, що детермінують успіх. Тому наступним завданням даного етапу дослідження було визначено теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування в учнів ПТНЗ уявлень про професійний успіх.

Враховуючи положення про те, що юнацькій вік містить характерні ознаки біфуркації у становленні особистості старшокласників і учнів ПТНЗ, стає очевидною необхідність розробити моделі або технології педагогічного супроводу в процесі формування в них уявлень про професійний успіх. Такий супровід, як вид спеціально організованої освітньої діяльності, є процесом створення суб'єктами навчання педагогічних умов, необхідних для підвищення ступеня суб'єктності учнів за допомогою розкриття їхніх потенційних можливостей та активізації внутрішніх особистісних ресурсів, що сприяє успішному професійному самовизначенню індивіда, проектуванню й реалізації особистої професійної перспективи.

Формуванню уявлень про успіх у майбутній професійній діяльності сприяють педагогічні умови, що передбачають реалізацію особистісно орієнтованої взаємодії та диференційованого підходу до учнів; консолідацію ресурсів суб'єктів освітнього процесу; націленість діяльності педагогічних працівників ПТНЗ і загальноосвітніх шкіл на розвиток суб'єктності учнів; організацію та проектування процесу педагогічного супроводу особистості молодшої людини, яка самовизначається, із застосуванням у навчальному процесі розвивальних та евристичних технологій.

За результатами вивчення чинників формування уявлень про кар'єрну успішність ми встановили наступне:

- 1) в уявленнях учнів домінують психологічні фактори на противагу ситуативним, зовнішнім факторам;
- 2) провідне місце займають фактори, що зумовлюють успішність горизонтальної кар'єри (пізнавально-інтелектуальні якості); в уявленнях викладачів – успішність вертикальної кар'єри (комунікативні якості);
- 3) уявлення учнів і педагогів про психологічні фактори кар'єрної успішності майбутніх робітників поділяються на чотири сфери їх прояву: при вирішенні виробничих проблем; при взаємодії учнів і викладачів, робітників та майстрів; при взаємодії з керівництвом; при взаємодії з представниками професійного співтовариства;
- 4) уявлення про значущість вирішення питань виробництва пов'язані зі знанням особливостей виробничої сфери та здатністю приймати у зв'язку з цим адекватні рішення й відповідно діяти; з умінням мобілізуватися при виконанні виробничих завдань; з умінням взаємодіяти з іншими, мотивуючи

спільність досягнення цілей;

5) уявлення про професійно значущі особистісні якості, що дають змогу взаємодіяти з іншими, та особливості особистісних професійних якостей робітника певної сфери виробництва;

6) уявлення про значущість умінь і навичок, що свідчать про конкурентоспроможність робітника, лояльність щодо керівництва й ділові якості;

7) уявлення про значущість уміння взаємодіяти у професійному співтоваристві як чинника успішності, що включає здатність до ефективної комунікації і наявність сформованого сприятливого іміджу бездоганно чесною і моральною людиною.

Створення психолого-педагогічних умов для формування уявлень про професійну кар'єру вимагає проектування моделі й вироблення програми розвитку уявлень учнів про кар'єрну успішність робітника, що має враховувати все про ресурси кар'єрно успішного робітника, його імідж, можливості саморегуляції та саморозвитку.

Результати дослідження проблем формування уявлень про професійний успіх переконують нас у тому, що цей процес має ґрунтуватися на дотриманні певних принципів (єдності навчання і виховання, науковості, єдності теоретичного й практичного знання, системності, доступності, активності) і включати реалізацію кількох етапів педагогічної діяльності:

1) формування установки на важливість адекватного уявлення про професійний успіх;

2) збагачення знань про умови професійної діяльності, її цілі та завдання;

3) поглиблення знань і розширення умінь та навичок у певній галузі професійної діяльності;

5) впровадження уявлень у повсякденну життєдіяльність шляхом розширення комунікативних зв'язків з працівниками даної галузі, з виробничниками.

За підсумками проведеного дослідження розроблено наступні рекомендації педагогам щодо формування уявлень майбутніх робітників про професійний успіх:

1. Формуванню уявлень учнів про професійний успіх повинно передувати детальне вивчення їхніх індивідуальних переваг та недоліків щодо даної професії;

2. Така діяльність повинна здійснюватись у рамках групової роботи, але передбачати можливості додаткової індивідуальної взаємодії з кожним учнем, який зазнає труднощів у виборі своєї професії;

3. Формувати уявлення про професійний успіх необхідно за рахунок збагачення ціннісних установок, накопичення знань про способи досягнення цілей, розширення контексту значущості отримання даної професії на всі сфери життєдіяльності;

4. Формування уявлень про професійний успіх повинно долати однобокість на основі розподілу уваги педагога на комплекс компонентів –

психологічний, ціннісно-смысловий і регулятивний;

5. Важливою педагогічною умовою формування уявлень про професійний успіх є інтеграція зусиль школи, ПТНЗ та сім'ї в даному напрямі.

Література

1. Життєва компетентність особистості: наук.-метод. посіб. / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. – К.: Богдан, 2003. – 520 с.
2. Психология жизненного успеха: Опыт соц.-психол. анализа преодоления критических ситуаций (Л. В. Сохань, Е. И. Головаха, Р. А. Ануфриева и др. / НАН Украины, Ин-т социологии). – К.: Ин-т социологии, 1995. – 149 с.
3. Стратегія успіху або як обрати професію [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/abitur/occupation/articles/2.html>
4. Хаммер Я. С. Профессиональный успех и его детерминанты // Вопр. психологии. – 2008. – С.147–151.
5. Arthur M. B., Rousseau D. M. (eds). The boundaryless career: A new employment principle for a new Organizational era. – N. Y.: Oxford Univ. Press, 1996.
6. Barley S. R. Careers, identities and institutions: The legacy of the Chicago School of Sociology // Arthur M. B., Hal T., Lawrence B. (eds). The handbook of career theory. – Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press, 1989. – P. 41–65.
7. Heslin P. A. Conceptualizing and evaluating career success // J. Organizat. – Behav, 2005. – V. 26. – P. 113–136.
8. Hughes E. C. Men and their work. – Glencoe, IL: Free Press, 1958.
9. Judge T. A., Kammeyer-Mueller J. D. Personality and career success // H. P. Gunz, M. A. Peiperl (eds). Handbook of career studies. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. – 2007. – P. 59–78.
10. Ng T. W.H. Et al. Predictors of objective and subjective career success: A meta-analysis // Personnel Psychol. – 2005. – V. 58. – P. 367–408.
11. Seibert S. E., Crant J. M., Kraimer M. L. Proactive personality and career success // J. Appl. Psychol. – 1999. – V. 84. – P. 416–427.
12. Van Maanen J. Experiencing organization: Notes on the meaning of careers and socialization // Van Maanen J. (ed.). Organizational careers: Some new perspectives. – N. Y.: Wiley, 1977. – P. 15–45.

Реферат

ФОРМИРОВАНИЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ О ЖИЗНЕННОМ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ УСПЕХЕ КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Валерий Орлов

Трансформации базисных структур украинского общества, динамизм обновления общественного сознания и цивилизации в целом неизбежно

приводят к изменению механизмов жизнедеятельности каждой личности, особенно молодежи. Модели, по которым ранее действовал человек, не срабатывают в условиях нового социума. Поэтому у каждой личности возникает потребность приспособиться к новым формам поведения, обновления взглядов, спектра мыслей, ценностей и представлений о личностном и профессиональном успехе.

Социально-экономические и культурные преобразования в обществе закономерно отражаются представлении человека о его социальном положении, месте и роли в обществе, цели, задачах, которые он ставит перед собой, и успехи, которых уже достиг или должен достичь. Совокупность таких представлений в определенных социальных группах, в частности учащейся молодежи, определяет поведение, отношение к учебе, профессиональной деятельности, к обществу. В сфере образования актуальность приобретают проблемы изучения сущностных характеристик подготовки учащейся молодежи к выбору и реализации профессиональной карьеры, формирования их представлений о жизненном и профессиональном успехе, которые тесно связаны между собой, выявления их содержания, противоречий формирования тенденций дальнейшего развития. Учитывая это, в статье проанализированы современные исследования, посвященные теме профессионального успеха, дано определение этого феномена и описаны его виды. Формирование представлений учащейся молодежи об успехе рассматривается как психолого-педагогическая проблема.

***Ключевые слова:** выбор профессии, формирование представлений о престиже, личностный, жизненный и профессиональный успех*

Abstract

FORMATION OF STUDENTS' CONCEPTION ABOUT LIFE AND PROFESSIONAL PROGRESS AS PSYCHO-PEDAGOGICAL PROBLEM

Valeriy Orlov

D. Sc. in Pedagogy, professor, Leading research fellow of the Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Transformation of Ukrainian society's basic structures, dynamism of renovation of social consciousness and human civilization in general inevitably

draw to changes of a personality's vital activity mechanisms. Models, followed by a human previously, do not work in conditions of new society anymore. Hence every person feel the need in adapting to new models of behavior, renewal of views, values, and concepts about personal and professional success.

It is natural that socio-economic and cultural transformations in a society result in such phenomenon as human conceptions about his social status, place and role in a society, goal, objectives set and success gained or to be gained in future. Totality of such conceptions in certain social groups, namely students, stipulates their behavior, attitude to study, professional activity, and society. Issues as regards research of essential characteristics on students training as to choosing and fulfilling the professional career, formation of conception about life and professional success being closely connected with each other, finding out their content, formation contradictions and tendencies as to changes of conceptions about professional success both during educational process and in future acquire significance. Taking into consideration the aforementioned the article presents analysis of current researches dedicated to the theme of professional success, gives definition of this phenomenon and description of its types. Formation of students' conception about success is regarded as psycho-pedagogical problem.

Key words: *profession selection, prestige, personal, life and professional success, formation of conceptions about success.*

References

1. Sokhan L. V., Yermakova I. H., Nesen H. M. Zhytteva kompetentnist osobystosti (Life competence of a person). – Kyiv, 2003. – 520 p.
2. Psikhologiya zhiznennogo uspekha: opyt sotsialno-psikholog. analiza preodoleniya kriticheskikh situatsiy (Socioanalysis experience of critical situations overcome). – Kyiv, 1995. – 149 p.
3. Strategiya uspikhu abo yak obraty profesiyu (Success strategy or how to select a profession). [Electronic source], <http://www.osvita.org.ua/abitur/occupation/articles/2.html>
4. Hammer Ya. S. Professionalnyi uspekhi i ego determinant (Professional success and its determinants). – Vopr. Psikhologii. – 2008. – P. 147–151.
5. Arthur M. B., Rousseau D. M. (eds). The boundaryless career: A new employment principle for a new Organizational era. – N. Y.: Oxford Univ. Press, 1996.
6. Barley S. R. Careers, identities, and institutions: The legacy of the Chicago School of Sociology // Arthur M. B., Hal T., Lawrence B. (eds). The handbook of career theory. – Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press, 1989. – P. 41–65.
7. Heslin P. A. Conceptualizing and evaluating career success // J. Organizat. – Behav. – 2005. – V. 26. – P. 113–136.
8. Hughes E. C. Men and their work. – Glencoe, IL: Free Press, 1958.
9. Judge T. A., Kammeyer-Mueller J. D. Personality and career success // Gunz H. P., Peiperl M. A. (eds). Handbook of career studies. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2007. – P. 59–78.

10. Ng T. W.H. Et al. Predictors of objective and subjective career success: A meta-analysis // *Personnel Psychol.* – 2005. – V. 58. – P. 367–408.
11. Seibert S. E., Crant J. M., Kraimer M. L. Proactive personality and career success // *J. Appl. Psychol.* – 1999. – V. 84. – P. 416–427.
12. Van Maanen J. Experiencing organization: Notes on the meaning of careers and socialization // Van Maanen J. (ed.). *Organizational careers: Some new perspectives.* – N. Y.: Wiley, 1977. – P. 15–45.